

Людмила Данилюк
Liudmyla Danyliuk

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF NATIONAL CONSCIOUSNESS OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS BY MEANS OF FOLK ART

У статті зазначено, що розвиток професійних якостей майбутніх учителів образотворчого мистецтва, їх знань, умінь і навичок щодо використання в освітній практиці народної художньої творчості є активним засобом відновлення художніх традицій й формування на цій основі їх національної свідомості. Проаналізована народна творчість, яка традиційно генерує ідеї добра і краси, повагу до людини і відтак сприяє формуванню високої національної духовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, збагачує їх моральні цінності, розвиває творчу активність.

Ключові слова: народне мистецтво, художні традиції, творчий потенціал, образотворче мистецтво, професійні якості, позанавчальна діяльність.

Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва неможлива без усвідомлення ролі своєї національної спільноти, сприйняття та переосмислення культурного досвіду етносу, необхідності засвоєння знань матеріальної і духовної культури. Саме народне мистецтво, яке відтворює національну модель світу, є об'єктивним чинником духовного розвитку особистості майбутніх учителів у контексті національної традиції, етнічних стереотипів світосприйняття.

Важливим компонентом, що забезпечує процес навчання та сприяє формуванню професійної майстерності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, є розвиток їх творчого потенціалу засобами народного мистецтва, яке протягом багатьох тисячоліть, залишаючись важливою галуззю етнічного мистецтва та зберігаючи тісний зв'язок із традиціями народної творчості минулого, набуває нового змісту, якостей і рис сучасності [3, с. 49].

На професійно-педагогічному рівні проблема формування у майбутніх учителів образотворчого мистецтва професійної готовності до навчально-художньої творчості засобами народної художньої творчості заслуговує особливої уваги адже йдеться про розвиток професійних якостей майбутніх учителів образотворчого мистецтва, їх знань, вмінь і навичок щодо використання на практиці в системі навчально-виховної роботи в ЗВО народного мистецтва, як засобу етнокультурного виховання. Тому виникає необхідність ретельного вивчення народного мистецтва в таких аспектах, як формування у майбутніх учителів образотворчого мистецтва національної культури, естетичного смаку та вміння бачити у народній творчості особливу систему народного відображення світу.

В умовах сьогодення, коли освоєння дійсності за законами краси набуває особливого змісту і значення, актуальність вивчення народної художньої творчості зростає. На новому соціально-історичному ґрунті вона традиційно генерує ідеї добра і краси, повагу до людини, сприяє формуванню високої національної духовності студентів, збагачує їх моральні цінності, розвиває творчу активність майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Еволюцію народного мистецтва в Україні, закономірності його відродження в сучасних умовах досліджували у своїх працях Є. Антонович, Ю. Асеев, Л. Баженов, П. Білецький, О. Данченко, О. Добривода, О. Соломченко, М. Станкевіч, О. Тищенко. У контексті мистецької

освіти вплив народного мистецтва на розвиток свідомості особистості майбутніх вчителів образотворчого мистецтва був предметом уваги в дослідженнях Г. Васяновича, О. Гончаренко, О. Данченка, Р. Захарченка, І. Зязюна, Є. Маркова, Л. Масол, Н. Миропольської, Н. Ничкало, Т. Носаченко, О. Ростовського, О. Рудницької, Г. Тарасенка, О. Стрілець, В. Фіголя.

Національно-патріотичне виховання засобами традицій українського народу вивчають у своїх працях низка педагогів (О. Вишневський, В. Довбищенко, Р. Захарченко, Б. Ступарик, О. Ярмоленко). Дослідженнями шляхів національного виховання майбутніх учителів виховного потенціалу народного мистецтва займалися В. Дряпіка, М. Закович, Г. Лозко, Л. Михайлюк, Н. Савченко. Проблеми становлення особистості та визначення шляхів, засобів і методів професійного становлення майбутніх учителів в умовах педагогічного закладу вищої освіти є об'єктом дослідження учених психолого-педагогічної галузі (Є. Карпова, Н. Кичук, Л. Макарова, А. Кондратенко, В. Котляр, В. Литовська, С. Сисоєва), але їй досі потребують особливої уваги питання формування національної свідомості фахівця в процесі професійної підготовки національної свідомості майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами народної творчості.

Мета статті – розглянути професійний розвиток національної свідомості майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами народної творчості.

Одним із першочергових завдань художньо-професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва в сучасній освіті виступає національне виховання, спрямоване на формування у молоді високої національної свідомості, любові до своєї країни, турботи про мир та злагоду в суспільстві, готовності до виконання громадянського обов'язку із захисту національних інтересів, традицій, надбань.

Національна орієнтація освіти сприяє свідомому взаємопроникненню різних культур, засвоєнню художньо-естетичних знань, становленню й розвитку духовного світу особистості. Таке спрямування освіти дозволить фахівцю сприймати природне й соціальне оточення з художньо-естетичних позицій, що у свою чергу забезпечить активне й творче ставлення особистості до оточуючого середовища. Тому у Законі "Про освіту", йдеться мова про те щоб залучати майбутніх учителів образотворчого мистецтва до мистецької діяльності засобами художнього виховання, відвідувати музеї, галереї, мистецькі форуми та семінари, брати активну участь у підготовці майбутніх учителів до образотворчої діяльності [2].

Україна має дуже багату культуру, яка передається від одного покоління до іншого. З давніх часів, для нашого народу характерними були мудрість та виваженість. Ці та багато інших рис були закладені в народних обрядах, звичаях, мистецтві. Саме через усе це і формувалася наша культурний та національний світогляд тому у народні традиції увійшло урочисте оформлення початку жнив, в основі якого лежить народна традиція зажинків. За побутовими уявленнями, обрядові дії, пісні тощо могли забезпечити добре збереження врожаю. Такими магічними діями були обряди з першим снопом, першою жменею скошеного хліба.

Людина, проживаючи на благодатній землі, щедрій на красу і природні багатства, з давніх-давен розумно використовувала всі її багатства для свого життя та облаштування побуту.

Жнива – пора завершення господарського року в хліборобів, час важкої праці і свято, радість і втома, пов'язані з результатами одержаного врожаю, а також надії, спрямовані до майбутнього хліба. Під час жнив у європейських народів скрізь існували звичаї прикрашати перший і останній сніп, зібраний із поля, сплїтати з хлібних колосків вінки, залишати на ниві заплетеними останні колоски. Цим діям надавали магічного змісту. Із часом обрядові атрибути жнив набували символічного значення, ставали прикрасами.

Народна творчість включає в себе різні види художньої діяльності народу – поетичну творчість, театральне, музичне, танцювальне, декоративно-ужиткове, образотворче мистецтво, народне будівництво та інші. Народна творчість існує як сукупність численних видів, жанрів, родів. Усі її види об'єднує основне – пізнання та відображення трудової діяльності людства, його історії, побуту тощо, хоча кожен із них має певні особливості функціонального

призначення, матеріалу, засобів вираження. Народна творчість виникла у нелегкому, тривалому процесі колективної трудової діяльності. Пізнання світу, засвоєння дійсності первісною людиною поєднувалося із формуванням її художньо-образного мислення, праця відіграла величезну роль у походженні мистецтва. Вона дала людині руку, здатну виготовляти знаряддя, а отже, створювати потрібні предмети, надавати їм відповідної форми. Таким чином виникло рубило, яким первісний художник вирізьбив на кам'яній скелі, стінах печери зображення звіра і саме так виробилося його вміння користуватися рубилом та іншими знаряддями. Рука ставала все вільнішою і слухнянішою, її вправність шліфувалась і передавалася від покоління до покоління. У всі епохи народне мистецтво було фундаментом художньої культури. Поступово в класовому суспільному мистецтві розмежувалася на два русла – народне і професійне, тобто таке, що спирається на спеціальну, систематичну художню освіту. Прогресивне професійне мистецтво завжди правдиво відбиває життя народних мас, їхні ідеї та прагнення [3].

У професійній підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва велику значущість займає дидактична складова, але не меншу позанавчальна діяльність, саме вона відіграє величезну роль у формуванні і розвитку пізнавальних інтересів фахівців, розширенні їх знань, у вихованні таких важливих якостей, як дисциплінованість, почуття відповідальності, ініціативи, самодіяльності, творчих здібностей, надбанні корисних практичних умінь та навичок.

На сьогоднішній день народна творчість та образотворче мистецтво займає належне місце серед інших видів народної художньої творчості. Художні роботи майстрів народної творчості знаходяться в експозиціях багатьох вітчизняних музеїв, демонструються на тематичних мистецьких форумах, конкурсах, фестивалях міжнародного та всеукраїнського значення. Формування національної свідомості майбутніх учителів образотворчого мистецтва реалізується у процесі вивчення народного мистецтва яке концентрує в собі величезні можливості для розвитку творчого потенціалу особистості, виступає невичерпним потенціалом сучасного світосприймання й світогляду майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Вивчення знаково-символічної структури народного, образотворчого, та декоративно-ужиткового мистецтва його глибокого духовного змісту та естетико-виховних можливостей сприяють передачі досвіду попередніх поколінь, розвитку у майбутніх учителів образотворчого мистецтва та здатність сприймати, оцінювати та примножувати культурні традиції народу, формувати їх національну свідомість [5, с. 7].

Проте і сьогодні лишається багато невизначених аспектів проблеми формування національних орієнтирів майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами українського мистецтва, мало уваги приділяється вивченню принципових шляхів та різноманітних форм і методів пізнання творів народного мистецтва. Тому великого значення набуває використання ефективних технологій до формування національної свідомості майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами народної творчості у педагогічній діяльності.

Формування національної свідомості майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі професійної підготовки успішно реалізується шляхом звернення до національних скарбів художнього мистецтва, під час вивчення сучасного декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема мистецтва художньої обробки соломи, яке протягом багатьох тисячоліть, залишаючись важливою галуззю етнічного мистецтва та зберігаючи тісний зв'язок з традиціями народної творчості минулого, набуває нового змісту, якостей і рис сьогодення.

У ході виконання практичних завдань у майбутніх учителів образотворчого мистецтва формуються вміння спостерігати за навколишнім середовищем (порівнювати, виявляти подібності і відмінності предметів та явищ, визначати головне і другорядне в творах мистецтва й навколишньому світі), розвивається відчуття залежності елементів зображення, конструкції, пов'язаних між собою логічним зв'язком (узгодженість функції та декору, симетричність, асиметричність, контрастність, ритмічність, відповідність колірною вирішенням).

Важливим чинником цього процесу є звернення до народного художнього мистецтва. Саме мистецькі здобутки, акумулюючи в собі національну символіку, а з нею відтворюючи

національну модель світу, є об'єктивним чинником духовного розвитку особистості майбутніх учителів образотворчого мистецтва у контексті національної традиції, етнічних стереотипів світосприйняття [6, с. 245]. У процесі формування національно свідомої, духовно розвиненої особистості мистецтво формує естетичне ставлення до духовних і матеріальних цінностей, сприяє розвитку потреби у самоосвіті, самовдосконаленні та активній життєво-творчій позиції.

Ефективним засобом етнокультурного розвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва, як складової частини сучасної концепції розвитку національної культури, виступає народне мистецтво, яке залишаючись важливою галуззю етнічного мистецтва та зберігаючи тісний зв'язок з традиціями народної творчості минулого, набуває нового змісту, якостей і рис сьогодення.

Національного аспекту набуває використання художньої вишивки адже саме вона заснована на глибоких народних традиціях, художня вишивка вчить бачити і розуміти оточуючий світ, формує художній смак, творчий потенціал особистості та виступає основою для формування духовного світу людини. Національним феноменом за своєю природою, виступає вишивка, яка народжується зі звичаїв, навичок, вірувань народу та дозволяє специфічними засобами, в опосередкованій умовній формі, зумовленій традиціями народної творчості, відтворити навколишній світ [8, с. 360].

Формування та розвиток у майбутніх учителів образотворчого мистецтва національної свідомості засобами народної вишивки здійснюється у ході вивчення курсів “Декоративно-ужиткове мистецтво” та “Мистецтво регіону”, де студенти знайомляться з традиційними засобами виконання та техніками національного народного вишивального мистецтва.

Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва з високим рівнем професіоналізму й майстерності неможливе без усвідомлення ролі своєї національної спільноти, сприйняття та переосмислення культурного досвіду етносу, необхідності засвоєння знань матеріальної і духовної культури. Культурологічне спрямування мистецької освіти сприяє свідомому взаємопроникненню різних культур, засвоєнню художньо-естетичних знань, формуванню духовних, морально-естетичних якостей особистості, національної свідомості.

Адже формування національної свідомості майбутніх учителів образотворчого мистецтва реалізується у процесі вивчення народного мистецтва за допомогою творчості, яка концентрує в собі величезні можливості для розвитку творчого потенціалу особистості, виступає невичерпним потенціалом сучасного світосприйняття й світогляду майбутнього педагога.

Подальшого дослідження потребують питання впровадження технологій художньо-педагогічної підготовки фахівців із образотворчого мистецтва, здатних будувати систему нових етнічних зв'язків та національних цінностей, які б більш повно відтворювали панораму розвитку мистецтва та в процесі професійної діяльності були готові до самостійного й творчого оволодіння етнокультурними знаннями та їх інтеграцією у глобалістичному світі.

Список використаних джерел

1. Ганна Собачко Шостак: Мистецький альбом / авт.-упоряд. Є.І. Шевченко, О.І. Шестакова Київ : Народні джерела, 2008. 168 с.
2. Закон України “Про вищу освіту” [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page4>.
3. Кара-Васильєва, Чегусова Зоя. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках “великого стилю” / Т. Кара-Васильєва. Київ : Либідь, 2005. 280 с.
4. Ковальов О.Є. Декоративно-прикладне мистецтво у школі. 1-7 класів: Навчальний посібник / О. Ковальов. Суми : ВТД “Університетська книга”, 2006. 144 с.; іл. 52 с.
5. Лавриченко Н.М. Категорії “соціальність”, “духовність” і “моральність” в сучасній педагогічній науці // Шлях освіти. 2003. №1. С. 7-11.
6. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика. Київ, 2006. 431 с.

7. Отич О.М. Мистецька освіта як складова система неперервної професійної освіти // Професійна освіта: педагогіка і психологія / [за ред. І. Зязюна, Н. Ничкало, Т. Левицького, Ю. Вільш]. Ченстохова; Київ, 2003. С. 170.
8. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2005. 360 с.

The article proves that the development of professional qualities of the future teachers of fine arts, their knowledge, skills and abilities for using of folk art in educational practice is an active means of restoration of art traditions and formation of national consciousness on this basis. In addition, the folk art is analysed, as it traditionally generates ideas of goodness and beauty, respect for man, and thus contributes to the formation of high national spirituality of future teachers of fine arts, enriches their moral values, develops their creative activity. Folk art clearly characterizes the national peculiarities of people; thanks to countless repetitions of schemes, motifs, images, forms, the artistic tradition is established and passed from generation to generation, perfecting and gaining its fullness, it promotes the cultivation of patriotic feelings, attracts to the beauty the world. Training of future teachers of fine arts is impossible without realizing of the role of their national community, perceiving and rethinking of the cultural experience of the ethnic, the need to master the knowledge of material and spiritual culture. Folk art reproducing the national model of the world, is an objective factor in the spiritual development of the personality of future teachers of fine arts in the context of national traditions, ethnic stereotypes of world perception. Ukraine has a very rich culture, which is transmitted from one generation to another. Development of national consciousness of future teachers of fine arts by means of folk embroidery is carried out during the study of courses "Arts-and-crafts" and "Art of the region", where future teachers of fine arts get acquainted with traditional means and techniques of national folk embroidery art.

Cultural orientation of art education promotes conscious interpenetration of different cultures, assimilation of artistic and aesthetic knowledge, formation of spiritual, moral and aesthetic qualities of a person, national consciousness.

Key words: folk art, artistic traditions, creative potential, fine arts, professional qualities, out-of-education activities.

УДК 378.124:047.78

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–26–2.64-70

Андріана Джумеля
Andriana Dzhumelia

НАСТАНОВНО-ОРІЄНТАЦІЙНИЙ ЕТАП ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО СПРИЙНЯТТЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ТА ХОРЕОГРАФІЇ НА ОСНОВІ ПЛАСТИЧНОГО ІНТОНУВАННЯ

ORIENTATION STAGE OF FORMATION OF ARTISTIC PERCEPTION OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC AND CHOREOGRAPHY ON THE BASIS OF PLASTIC INTONATION

Стаття розкриває особливості реалізації настановно-орієнтаційного етапу формування художньо-творчого сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії засобами пластичного інтонування. Розроблено та апробовано методіку формування художньо-творчого сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії. Сформульовано завдання першого етапу формувального експерименту, апробовано авторські навчальні методи, що сприяють реалізації поставленої мети. Концептуальні положення методіки